

Czytanie nut a vista-jak rozwijać nabycie umiejętności

Czytanie nut a vista polega na wykonywaniu tekstu nutowego bez wcześniejszego przygotowania, w tempie zbliżonym do tempa oznaczonego przez autora.

Gra a vista jest ćwiczeniem bardzo rozwijającym, kształcącym umiejętność słuchania, wpływającym na wzrost odpowiedzialności za swoją grę, doskonali wyobrażenia muzyczno-słuchowe ucznia, a jednocześnie skraca czas na rozczytanie i przyswojenie innych utworów i poznawanie dzieł literatury światowej.

„Dobre czytanie a vista jest czymś, co się zdobywa, co wymaga nie tylko talentu, ale ćwiczenia i doświadczenia” pisał rosyjski pianista i pedagog H. Neuhaus.

Proces ten należałoby kształcić codziennie, od wczesnych lat młodego pianisty (gdy tylko zaczyna czytać nuty), gdyż umiejętność gry a vista ma ogromny wpływ na efektywność kształcenia gry na fortepianie, na sprawność funkcjonowania mózgu, stymulując jednocześnie kilka jego funkcji, a tym samym na rozwój ogólny dziecka, nie tylko muzyczny. Zdolność czytania nut a vista nie jest przy tym umiejętnością wrodzoną. Poświęcając ćwiczeniom początkowo co najmniej 15 minut dziennie, następnie stopniowo ten czas wydłużając, można ją kształcić i rozwijać.

Do dzisiaj zjawiskiem dość powszechnym jest duża rozpiętość i dysproporcja pomiędzy umiejętnościami wykonawczymi prezentowanymi przez uczniów w utworach wyćwiczonych i w utworach granych a vista, na niekorzyść tych ostatnich. Nauka gry na instrumencie polega zazwyczaj na opanowaniu poszczególnych utworów drogą wielokrotnego powtarzania ich w całości, lub ćwiczenia fragmentami z małym zaangażowaniem wyobraźni dźwiękowej, a na ćwiczenia odczytywania fragmentów nowych i prób zrozumienia zawartej w nich myśli muzycznej nie pozostawia się już na lekcji czasu.

W grze a vista uczniów można przy tym wyróżnić zazwyczaj kilka błędów, m.in. :

- brak orientacji w tekście ze względu na małe umiejętności teoretyczne,
- nieznamość tonacji,
- nierytmiczność;
- brak umiejętności frazowania;
- nieprzemysłane i nieracjonalne palcowanie;
- niedokładna artykulacja;

- nieznanomość terminów muzycznych.

Czytając a vista można sprawdzić jednocześnie zasób wiedzy teoretycznej ucznia, oraz zakres jego umiejętności techniczno-muzycznych. Jeżeli nauczyciel stwierdzi niedociągnięcia ucznia w którymś zakresie, za pomocą odpowiednio dobranego repertuaru do ćwiczeń, dostosowanego do wieku ucznia, obejmującego utwory różnych kompozytorów, różnych stylów i form. powinien starać się te braki likwidować.

„Czy można nauczyć się płynnie czytać nuty i grać a vista na poziomie zbliżonym do aktualnego optimum swoich możliwości spostrzegania, umiejętności ogólnomuzycznych i sprawności manualnej na danym instrumencie?” –pyta autorka opracowania o czytaniu nut w nauce gry na fortepianie Olesya Rudyk, dając natychmiastową odpowiedź **twierdzącą**. Gra a vista może i powinna być źródłem wielu radości dla grającego, zarówno w trakcie jej uczenia się, jak i innych formach muzycznej aktywności. Należy jednak poprzedzać ją pewnymi czynnościami przygotowawczymi i rozwijaniem ważnych, niezbędnych przy grze a vista umiejętności. Do tych umiejętności należą:

- obejmowanie wzrokiem szerokiego pola widzenia, elastyczność płynnego przenoszenia wzroku w różnych kierunkach i w różnym tempie,
 - równoczesna szybka analiza i synteza tekstu nutowego,
 - przyspieszanie percepcji tekstu nutowego (poczucie odległości pomiędzy nutami, a następnie postrzeganie schematów rytmicznych, oraz kompleksów dźwiękowych (gam, pasaży, interwałów, akordów),
 - sprawność wytwarzania wyobrażeń dźwiękowych, czasowych i ruchowych widzianego zapisu nutowego,
 - korelacja doznań wzrokowych, słuchowych i ruchowych / kolejność: oko – ucho – palce,
 - szybkość zapamiętywania małych fragmentów tekstu;
 - możliwie nieprzerwane patrzenie w czasie gry w nuty bez przenoszenia wzroku na klawiaturę,
 - upraszczanie wykonywanych treści w wypadku niemożności odtworzenia pełnego zapisu nutowego;
 - maksymalna ekonomia działań ruchowych (np. przewracanie kartek nie zakłócające aktywności całej ręki), i inne, których rozwijanie winno stać się nauczycielskim zadaniem od wczesnych spotkań przy fortepianie.

Dzieci w początkach nauki gry na instrumencie nie umieją wyobrazić sobie tekstu nutowego, który właśnie przejrzały, nie posiadają jeszcze umiejętności „słyszenia”

i „odczuwania” przeglądanego tekstu, oraz wykorzystania słuchu wewnętrznego przy natężeniu uwagi, by zbliżyć się do zawartej w utworze myśli. Można jednak zaproponować szereg ćwiczeń, które wspomogą rozwijanie tej umiejętności u uczniów np.:

- kiedy nauczyciel gra prosty utwór - uczeń śledzi i pokazuje palcem tekst nutowy (stymulacja wzroku i słuchu),
- uczeń uczy się prostej melodii na pamięć, odczytując ją z nut, kiedy już umie, bez pomocy nut wykonuje ją z pamięci na fortepianie,
- naprzemiennie uczeń gra i śpiewa fragmenty utworu.

Zanim dziecko przystąpi jednak do ćwiczeń w grze a vista, powinno odbyć przygotowanie w zakresie:

- rozróżniania kluczy,
- odczytywania wysokości nut i kojarzenia ich z wysokością na instrumencie,
- rozróżniania wartości nut i pauz,
- rozumienia zależności pomiędzy metrum a rytmem,
- rozumienia znaczenia znaków chromatycznych,
- znajomości innych oznakowań muzycznych w zakresie dynamiki, artykulacji, repetycji.

Naukę tego muzycznego zapisu, należy wprowadzać na długo przed czytaniem pełnego tekstu muzycznego i ważne jest, by przekazywać dzieciom wszystkie powyższe zagadnienia muzyczne w sposób możliwie jak najbardziej atrakcyjny, poprzez gry i zabawy, prowadzące do skrócenia czasu ich przyswojenia przez ucznia.

Rozbudzenie w dzieciach zaciekawienia grą a vista wpływa bardzo pozytywnie na ich rozwój muzyczny i kreowanie artystycznej osobowości, dlatego nauczyciel powinien poświęcać zawsze dużo czasu na kształcenie tej umiejętności.

Temat gry a vista jest tematem szerokim i wartym rozważania ze względu na swój korzystny wpływ na rozwój muzyczny dziecka. Bardzo istotną sprawą jest wzbudzenie zainteresowania samą grą a vista i spowodowanie chęci nauczania się tej umiejętności u dziecka. Nauczyciel, przekazując swoje własne, pozytywne nastawienie do zagadnienia, dążąc do rozluźnienia zbędnych napięć psychicznych u ucznia, wynikających na przykład z braku wiary we własne możliwości, przemęczenia, tremy, innych osobistych przeżyć, koncentrując i przekierowując jego uwagę na konkretne zadanie, ukazane w atrakcyjnej dla ucznia formie, przyczynia się do pobudzenia aktywności psychicznej dziecka i korzystnie wpływa na wyniki lekcji, a także na efekty w nauce gry a vista.

Jednym z podstawowych warunków osiągnięcia sukcesu jest systematyczność działania - codzienne granie a vista. W wypadku, kiedy nauka gry a vista nie stanowi

odrębnego przedmiotu, a włączana jest do treści lekcji gry na instrumencie, należy od niej rozpocząć jednostkę lekcyjną. Stosowanie minimalnego wymiaru czasowego (10 do 15 minut dziennie) wystarcza w wielu przypadkach do osiągnięcia po kilku latach dużej sprawności w tej dziedzinie i wzbogaca repertuar ucznia o samodzielnie odczytane różnego rodzaju dzieła literatury muzycznej.

Poniżej kilka szczegółowych wskazówek, jakie umiejętności, stanowiące podstawę techniki gry a vista, należy rozwijać u ucznia w czasie spotkań przy fortepianie.

Wybierane ćwiczenia, w jak najbardziej atrakcyjnej i urozmaiconej formie, powinny stymulować przede wszystkim:

1. koncentrację uwagi, jako jednego z podstawowych warunków grania bez uprzedniej znajomości tekstu. Gra a vista z jednej strony wymaga od grającego skoncentrowania uwagi, z drugiej tę sprawność wyrabia i do niej przyzwyczaja. Jeśli ćwiczyć będziemy wzbudzanie zamierzonego zainteresowania danym utworem, analizowania konkretnego postawionego problemu (np. odczytania nazwami wysokościami w utworze, lub wyklaskania jego rytmu) i będziemy dbać o usuwanie przyczyn rozproszeń, jest prawdopodobne, że po jakimś czasie u dziecka wytworzy się odruch pobudzania uwagi w analogicznych sytuacjach. W miarę nabywania wprawy w koncentracji uwagi należy wydłużać czas wykonywanych a vista utworów lub ich fragmentów i zwiększać stopień ich trudności.

2. spostrzeganie wzrokowe, które jest pierwszą fazą procesu gry z nut. Uświadomienie sobie sensu i treści widzianego zapisu nutowego, wymaga przede wszystkim poszerzenia pola widzenia, obejmowania wzrokiem większych przestrzeni i reagowania na większą ilość znaków graficznych (liter jest dwadzieścia kilka, a znaków określających np. wysokość, agogikę, dynamikę i artykulację dźwięków jest kilka tysięcy, szerokość jednej linijki tekstu literowanego to zazwyczaj od 0,5 do 1 cm, w wypadku zapisu nutowego na dwóch pięcioliniach najczęściej od 4 do 6 cm).

Hoffman- Rieger w swej „Szkole czytania nut” zachęcają uczniów do ćwiczeń polegających na chwytaniu wzrokiem nie pojedynczych nut, lecz grup nut, w miarę nabywania wprawy coraz większych. Wzrok ćwiczymy początkowo na tekstach literowych w różnym ułożeniu, poziomym i pionowym, a następnie na ćwiczeniach ułożonych z nut w różnych konfiguracjach. Pomocne w tym celu mogą być ekrany, przesuwane po tekście nutowym skupiające wzrok dziecka np. na pionowej grupie akordów (takie ćwiczenia polecała F. Brianskaja w „Kształtowaniu i rozwój nawyku czytania nut a vista w pierwszych latach nauki gry na fortepianie”)

3. analizę tekstu nutowego, czyli odczytanie informacji dotyczących kluczy, tonacji, metrum, tempa, artykulacji, tytułu, nazwiska kompozytora i jego ewentualnych innych sugestii wykonawczych. Na skrócenie czasu niezbędnego do przeprowadzenia analizy ma wpływ umiejętność syntetycznego myślenia i ogólne doświadczenie muzyczne.

4. przestrzenne wycucie klawiatury, którego opanowanie pozwala na pewność realizacji zamierzonych układów dźwiękowych, bez potrzeby patrzenia na klawiaturę.

Wielu autorów postrzegało ten problem jako kluczowy i proponowało szereg ćwiczeń wyrabiających umiejętność przestrzennej orientacji w klawiaturze (np. K. Herman, T. Hausman, C. A. Martinsenn). Także F. Brianskaja już od pierwszych miesięcy nauki, zaleca wprowadzanie podobnych ćwiczeń. Wśród wielu propozycji są to:

- granie gamy przez jedną oktawę z różną artykulacją bez patrzenia na klawiaturę, skupiając uwagę na brzmieniu (proponowane gamy to E, H, A, D, później np. c, g o wygodnym palcowaniu, czarnymi klawiszami, których ułożenie w grupy po dwa i po trzy klawisze służy orientacji w klawiaturze bez użycia wzroku),
- wprowadzanie gry z nut wybierając utwory w jednej pozycji aplikaturowej, zarówno w prawej jak i w lewej ręce, dokonywanie transpozycji w inne tonacje,
- czytanie tekstu nutowego od ostatniej linijki (grający widzi kontury rąk) oraz stopniowe przejście do wyższych linijek.

5. rozwój techniki palcowania czyli aplikatury, który ma duże znaczenie zarówno dla gry a vista, jak i dla całokształtu umiejętności wykonawczych młodego pianisty. Ogólne wskazówki dotyczące palcowania przy grze a vista można ująć następująco:

- pochody gamowe i pasażowe gamy w oparciu o powszechnie stosowane sposoby palcowania,
- stosujemy przede wszystkim aplikaturę pozycyjną,
- każda pozycja powinna charakteryzować się zgrupowaniem możliwie dużej ilości dźwięków i wygodnym ustawieniem ręki względem klawiatury,
- grupy dźwięków zawarte w poszczególnych pozycjach łączymy ze sobą za pomocą ruchów ramienia i przedramienia,
- przy powtarzaniu się w utworze analogicznych struktur dźwiękowych należy stosować identyczne palcowanie.

Szybkość i dokładność reakcji motorycznej na czytany tekst zależy w dużym stopniu właśnie od techniki aplikaturowej, czyli automatycznej umiejętności wybierania najlepszych w danej sytuacji wariantów palcowania. Zła gra a vista bardzo często bywa spowodowana tym, że uczeń nie wie, jak rozstawić palce na klawiaturze i gra palcami przypadkowymi.

Przy spotkaniu w utworze danej figury muzycznej palce grającego znajdują instynktownie właściwą pozycję, kiedy proces opanowania ćwiczeń aplikaturowych jest dostatecznie głęboko utrwalony. Dobrze jest zatem wprowadzać je równocześnie z ćwiczeniami na opanowanie klawiatury i dążyć do automatyzacji prawidłowych nawyków.

Oto kilka propozycji ćwiczeń:

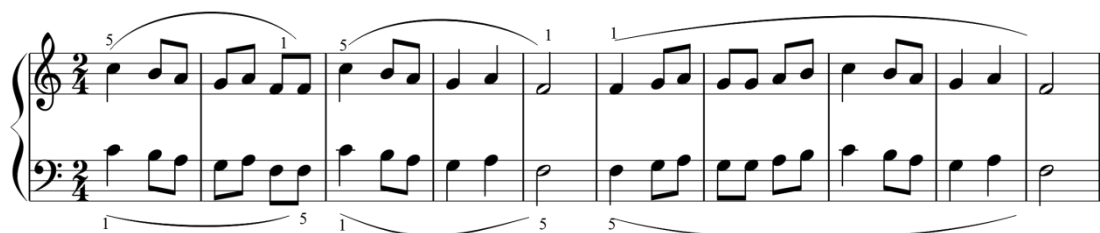
- na 3 sąsiednich klawiszach (np. „*e fis gis*”, lub „*f g a*”) uczeń gra motywy, realizując w określonym rytmie zadane przez nauczyciela następstwa aplikaturowe. Wybór figur rytmicznych można pozostawić samemu uczniowi, a na pulpicie mogą stać kartki z zapisem proponowanej figury rytmicznej. Motywy mogą zaczynać się od różnych dźwięków i powinny zawierać czarne klawisze, gramy je każdą ręką oddzielnie mocnymi placami - 1,2,3 we wszystkich kombinacjach.

- te same następstwa można wykonać z akompaniamentem kwint burdonowych, potem antyfonicznie, wreszcie obiema rękami jednocześnie w ruchu równoległym i przeciwnym,

- w kolejnym ćwiczeniu liczba dźwięków w motywie jest taka sama, jak poprzednio, ale rozpiętość dźwięków powiększamy do kwinty, wówczas do pracy włączają się palce czwarty i piąty, można tworzyć motywy melodyczne na czterech dźwiękach w obrębie kwinty, komplikując jednocześnie rytm ćwiczeń, można wprowadzić również motywy pięciodźwiękowe, do których uczeń sam dobiera rytm. Przedstawione ćwiczenia powinny od samego początku odbywać się bez kontroli wzrokowej, ich tempo i rytm staramy się wyraziście zarysować, oraz zróżnicować je dynamicznie.

- kolejnym krokiem, gdy dziecko zapozna się już z zapisem wysokości dźwięków, jest prezentowanie ćwiczeń aplikaturowych w formie pełnego tekstu. Poznawane dotąd motywy posiadają oznaczenia palców tylko na swoim początku, bądź na końcu i w ten sposób zmienia się forma sygnału wzrokowego, określającego zachowanie się palców. Dotąd ruchy aparatu były kierowane cyframi, teraz tylko kształtem zapisu nutowego. (Hoffman, Rieger).

Tego rodzaju ćwiczenia pozwolą szybko określać wzrokowo i słuchowo interwał lub akord na podstawie percepcji jego zapisu, w oparciu o jego ustawienie w dowolnym miejscu pięciolinii (z liniami dodanymi włącznie), oraz wykształcić natychmiastową reakcję palców na sygnał wzrokowo-słuchowy.

▪ ostatni rodzaj ćwiczeń polega na wprowadzaniu i opanowywaniu typowych formuł aplikaturowych np.:

- sekunda to układ na klawiaturze palców sąsiednich, tercja to układ co drugiego palca, kwarta to cotrzeci palec, a kwinta, seksta, septyma, oktawa to palce skrajne.

- dziecko poznaje typowe palcowanie interwałów np tercji: 1-3,2-4,3-5, interwału kwinty: 1-5, sekundy: 1-2, 2-3, 3-4, 4-5, kwarty: 1-4,2-5 (dobrze jest rozrysować uczniom aplikatury np. w formie tabeli)

6. ćwiczenie poczucia rytmu oraz umiejętności określania metrum, które mają znaczenie nie tylko dla gry a vista, ale i dla każdej formy wykonawstwa muzycznego w ogóle. Rytm nie tylko organizuje przebieg utworu muzycznego w czasie, ale jest jednym z wyrazowych środków muzyki i wyrazem pewnych treści emocjonalnych.

Naukę zapisu nutowego dobrze jest poprzedzić dużą ilością ćwiczeń rytmizujących na neutralnych sylabach, połączonych z ruchem całego ciała, dających dziecku możliwość odczucia w czasie i przestrzeni zróżnicowanego trwania wartości nut. Po oswojeniu się z nimi dziecka i prawidłowym odtwarzaniu drobnych motywów rytmicznych (ćwiczenia w rytmizowaniu w ogromnym wyborze można znaleźć w propozycjach E.E.Gordona np. „Music play”), wprowadzamy uproszczone notacje rytmiczne wraz z symbolami dźwiękowymi np. sylaby odpowiadające poszczególnym wartościom: "ta" - ćwierćnuta, "ti" - ósemka, "tiri" – szesnastka (F. Brianskaja). Może to być także tekst np. „krok, krok, biegiem-biegiem, stop, stop” , lub inne propozycje, które pozwolą odejść od metod arytmetycznego wyjaśnienia rytmu i liczenia, zdecydowanie korzystniej wpływając na kształtowanie poczucia rytmu i rytmicznego wykonawstwa, zwłaszcza w sytuacjach zaburzeń w tym zakresie u ucznia. Oto jedna z propozycji ćwiczenia rytmu na znanych dzieciom rytmizankach:

Sprawami istotnymi, koniecznymi do stymulowania w czasie nauki gry na fortepianie, a zarazem specyficznymi trudnościami w grze a vista, są także (wymieniane przez OlesyeRudyk w jej opracowaniu problematyki gry na fortepianie) zagadnienia odczytywania faktury polifonicznej utworów, przy niezbędnych ćwiczeniach wyobraźni dźwiękowej, oraz różne formy komplikowania obrazu graficznego tekstu nutowego.

W grze a vista dopuszczalne jest omijanie ozdobników oraz drugorzędnych głosów o bardziej złożonej fakturze, lub mniej ważnych dźwięków w akordzie, byle nie naruszyć całości wykonania, poczuć wewnętrzny puls, charakter i treść utworu. Można uprościć tekst np. wyciągów fortepianowych, często napisanych bardzo niewygodnie, nie naruszając oczywiście schematu rytmiczno-muzycznego, charakteru i treści.

Nie należy natomiast zapominać o pedalizacji, która zapewnia śpiewność utworu, urozmaica barwę oraz ułatwia pokonanie niektórych trudnych technicznie miejsc tj. skoki.

Specyficzną sytuacją w trakcie realizacji zapisu nutowego jest moment odwracania kartki. Zasady gry a vista regulują i ten problem, jeśli bowiem nie można kartki odwrócić w takim miejscu, w którym jedna ręka nie bierze udziału w wykonaniu utworu, należy ją odwracać tą ręką, której przypada w tym momencie treść mniej ważna w kontekście całości. Niezbędne jest ćwiczenie umiejętności zapamiętania fragmentów tekstu bezpośrednio poprzedzających moment odwracania kartki, lub bezpośrednio po nim następujących.

W grze a vista także przydatna jest także umiejętność możliwie szybkiego uświadamiania sobie treści zapisu akordów. Nauka czytania akordów to bardzo ważny moment w kształceniu podstaw techniki gry a vista, ponieważ właśnie w tym momencie kształtuje się u ucznia umiejętność czytania akordu jako swobodnego obrazu nutowego. Należy uświadomić uczniowi, iż dźwięk najniższy pełni rolę nośnika całego akordu, a prawidłowe reakcje aplikaturowe można ćwiczyć np. rozpisując każdy z akordów na oddzielnej kartce, i starając się zachować w wyobraźni rysunek każdego z nich, usłyszeć je i zastanowić się nad odpowiednim palcowaniem i ruchami palców.

Na podstawie:

Brianskaja F.D. - Kształtowanie i rozwój nawyku czytania nut a vista
w pierwszych latach nauki gry na fortepianie

Preuschoff-Kaźmierczakowa – Fortepian dla najmłodszych

Rudyk Olesya – Gra a vista na fortepianie

. Sloboda J.- Wykłady z psychologii muzyki

Szkodzińska Halina – Gra a vista